

физкультурно-оздоровительным и развивающим занятиям детей с отклонениями в интеллектуальном развитии / Под ред. С.П. Евсеева. — М.: Советский спорт, 2001. — 152 с.

УДК 376-056.264:811.161.2

Рецензент
Данілавічюте Е.А.,
к. пед. н.,

ГРИБАНЬ Г.

ОПАНУВАННЯ ЗНАНЬ З ТЕМИ «ДІЄСЛОВО» МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ТПМ: ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена висвітленню дидактичної бази, як однієї зі складових забезпечення навчального процесу, що сприяє ефективності формування поняття про дієслово як частину мови та засвоєння даної граматичної категорії молодшими школярами з тяжкими порушеннями мовлення.

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, дієслівна лексика, методика викладання української мови, молодші школярі з ТПМ.

Статья освещает дидактическую базу, как одну из составляющих обеспечения учебного процесса, что способствует эффективности формирования понятия о глаголе как части речи и усвоению данной грамматической категории младшими школьниками с тяжелыми нарушениями речи.

Ключевые слова: тяжёлые нарушения речи, глагольная лексика, методика преподавания украинского языка, младшие школьники с ТНР.

The didactic base, as one of components of maintenance of educational process that promotes efficiency of formation of concept about a verb as a part of speech and mastering of the given grammatical category at children with severe speech disabilities is reflected in this article.

Keywords: *severespeechdisabilities, verbal lexicon, a technique of teaching of the Ukrainian language, primary schoolchildren with severe speech disabilities (SSD).*

Провідне значення предмету "Українська мова" - беззаперечний факт як у масовій, так і в спеціальній загальноосвітній школі для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Важливість і відповідальність визначається ще й тим, що для учня з тяжкими порушеннями мовлення це не лише предмет, на якому розширюються й поглиблюються знання про мову, а й спосіб забезпечення вільного володіння українською мовою як засобом спілкування та пізнання, а також успішної самореалізації особистості.

Одним із корекційно-розвивальних завдань предмету "Українська мова" визначено корекцію лексичної сторони мовлення на основі розширення словникового запасу, уточнення та диференціації лексичних значень слів, формування різних рівнів лексичних узагальнень, що виражає слово, та лексичної системності [4].

Якщо врахувати, що за даними М.Р. Львова до 4 класу половина нових слів включається в словник молодших школярів саме на уроках мови, стає зрозумілим, що особливого значення для збагачення словникового запасу учнів набуває словникова робота. Така робота має бути

представлена не фрагментарно, не лише як відступ вчителя для роз'яснень, а як систематична, організована, така, що пов'язана з усіма розділами програми з української мови та з іншими навчальними дисциплінами.

До збагачення словникового запасу учнів можна підходити з двох боків:

- 1) оволодіння значенням нових, раніше невідомих слів;
- 2) розкриття всього багатства лексичного значення відомого слова.

Прийоми збагачення словникового запасу учнів різноманітні:

- ✓ тлумачення;
- ✓ синонімізація;
- ✓ морфологічний аналіз;
- ✓ переклад;
- ✓ перефразування;
- ✓ диференціація;
- ✓ використання контексту.

Найдієвішим визнається розкриття значення слова шляхом показу. Актуальним він залишається й при поповненні словника різноманітними дієсловами. Саме вивчення дієслів значною мірою просуває мовленнєвий розвиток учнів. Дієслово є багатим, ємним за значенням словом та характеризується розвиненою багатозначністю. Різноманітність значень дієслова доповнюється розмаїттям прийменників, а також широким спектром його синтаксичних

можливостей. Якщо звернутися до тлумачного словника, то знайдемо від трьох до десяти значень одного дієслова. Воно виражає дію, процеси, стани, надає висловлюванню конкретності, динамічності, енергії. Дієслово, як один із компонентів речення, виражає головну думку висловлювання, формуючи і уточнюючи її, отже, складає ядро предикативної лексики. З точки зору лінгвістики предикату відводиться центральна роль в організації синтаксичних одиниць, які є основою наступної комунікації. На основі розвитку предикативної функції мовлення формується внутрішнє мовлення і вміння викласти власні думки у розгорнутому висловлюванні, що позитивно впливає на розвиток мислення.

Відповідно до чинних програм у школі для дітей з ТПМ вивчення дієслова, його форм, правопису та засвоєння знань про нього як частину мови, в початкових класах дається в елементарному вигляді та розподіляється за класами. Поняття про дієслово у молодших школярів формується поступово: від оволодіння суттєвими ознаками як частковими явищами (наприклад: означає дію предмета, відповідає на питання *що робити? що зробити?* і т. ін.) до поєднання їх у граматичне поняття і формулювання його визначення. Усе це відбувається на «матеріальній» основі (практичний рівень оволодіння), якою вже опанував дошкільник. Проте, наявність у молодших школярів з ТПМ мовленнєвих та психофізіологічних порушень викликають специфічні утруднення, які гальмують оволодіння знаннями з мови, стають причиною відставання

таких учнів в навчанні. Результати досліджень Л.Спірової, М.Шеремет, В.Тарасун, М.Шевченко, Е.Данілавічюте, Н.Чередніченко, В.Кондратенко, О.Ревуцької та інших, які присвячені проблемам недорозвинення мовлення, засвідчили, що саме у дітей із ТПМ виникають значні труднощі при оволодінні програмовим матеріалом з рідної мови; підтвердили наявність у дітей із ЗНМ порушень усіх систем мови та виявили труднощі оволодіння такими школярами мовними закономірностями.

Готуючись до уроку, вчитель з української мови, як і вчитель будь-якого іншого навчального предмету, бере до уваги рекомендації сучасної методики української мови. У свою чергу, методика викладання української мови підпорядковується системі дидактичних принципів, використовує розроблені методи, засоби і форми навчання.

Методика української мови керується принципами учбового процесу, що діють в будь-якому конкретному предметі (принципами науковості, системності, систематичності, наочності, міцності засвоєння знань, доступності, індивідуального підходу, зв'язку навчання з життям, зв'язку теорії з практикою). Ці принципи широко використовуються у процесі вивчення української мови з урахуванням специфіки її як предмету. Це так звані загальнодидактичні принципи, що впливають із психології навчання взагалі і визначають загальний напрям у розробці засобів навчання.

Разом із тим, у методиці української мови діють спеціальні принципи, які враховують особливості предмету „Українська мова” і його розділів, вони поділяються на загальнометодичні та конкретнометодичні [5].

Слід зазначити, що спеціальна педагогіка, зокрема логодидактика, спирається на відповідні загальнопедагогічні принципи організації освіти та формування пізнавальної діяльності, а також на спеціальні психофізіологічні та психолого-педагогічні принципи навчання дітей з ТПМ. Психофізіологічні та психолого-педагогічні принципи є науковою основою навчання дітей з ТПМ. Головними характеристиками принципів навчання, що застосовуються в навчальному процесі є їхня адекватність механізму вади.

Методи навчання є одним з найважливіших компонентів навчального процесу. Без відповідних методів діяльності неможливо реалізувати мету і завдання навчання, досягти засвоєння учнями певного змісту навчального матеріалу. Існуючі методи навчання враховують всі основні структурні елементи діяльності (її організацію, стимулювання і контроль). Застосування методів спрямовано на такі аспекти пізнавальної діяльності, як: сприймання, осмислення і практичне застосування.

Форми належать до діяльнісного компонента процесу навчання і тому тісно пов'язані з методами. Форми організації навчання — зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя й учнів, що здійснюється у встановленому порядку і в

певному режимі. В школі має місце урочна і позаурочна форми навчання, у кожній з яких використовується фронтальна, групова та індивідуальна форми організації навчальної роботи.

Конкретними формами організації навчання є: урок, практикум, семінарські і факультативні заняття, навчальні екскурсії, співбесіда, індивідуальні та групові консультації, домашня робота учнів (їх ще називають спеціальними формами організації навчання).

Кожна із форм навчання має свою структуру, яка відображає впорядкованість всіх її елементів, ознак.

Ефективність застосування різних методів навчання, активізація пізнавальної діяльності учнів значною мірою залежать від засобів навчання. До основних засобів навчання належать: наочні посібники, обладнання для лабораторних занять, дидактичні матеріали, навчальна література, технічні засоби навчання інструменти, матеріали для трудового навчання, комп'ютери та ін.

У сучасних умовах з метою забезпечення індивідуалізації і диференціації навчання широко використовуються дидактичні роздаткові матеріали для самостійної роботи учнів. До них належать: картки для учнів з різними рівнями навчальних можливостей, засоби індивідуальної наочності (малюнки, задачі, карточки-консультації), плани вивчення теми, матеріали для дидактичних ігор, програмовані вправи. Комплексне

застосування всіх засобів навчання, ефективного використання їх функціональних особливостей успішно впливає на засвоєння матеріалу.

Отже, реалізація завдань опанування знань з теми «Дієслово» молодшими школярами з ТПМ відбувається за умов урахування дидактичної бази, як однієї зі складових забезпечення навчального процесу, що сприяє ефективності формування поняття про дієслово як частину мови та засвоєння даної граматичної категорії. Разом з тим, практика навчання дітей з ТПМ свідчить про існування суттєвих труднощів, що супроводжують цей процес. Обмеженість мовленнєвих можливостей, яка зберігається протягом тривалого часу у розглядуваної категорії дітей, не дозволяє значній кількості учнів у досить стислі строки, передбачені шкільною програмою, опрацювати дієслово як частину мови. Саме ця задача є ключовою з точки зору поглиблення знань учнів про граматичне і лексичне значення слова, особливості словозміни і словотворення, синтаксичну роль у мовленні. У ширшому сенсі вивчення дієслова є основою для усвідомлення граматичної будови мови в цілому (у нормі дієслова чітко відповідають розвиткові психіки та фізичній активності дитини) завдяки застосуванню сформованих навичок доречного вживання дієслівних форм, їх зв'язку з іншими словами у реченні. Спостереження вчителів свідчать про наявність лише епізодичного інтересу до суті предмету вивчення, відсутність бажання долати перешкоди, частих

випадків „уявної самостійності“ (підглядання до підручника, списування з дошки) попри застосування усього багатства дидактичних та методичних засобів викладання. Усе це свідчить про відсутність належного рівня сформованості пізнавального інтересу до лінгвістичних знань, що вимагає подальшого пошуку ефективних шляхів організації опанування знань з теми „Дієслово“ молодшими школярами з ТПМ. Важливим, на наш погляд, є надання даній темі статусу першої сходинки на шляху до формування вільних комунікативних навичок, що і виступає головною метою навчання дітей з ТПМ.

Література

1. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / Лернер И. Я. — М., 1981. — 184 с.
2. Галузяк В. М. Педагогіка: Навчальний посібник / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. — Вінниця: РВВ ВАТ „Вінобдруккарня“, 2001. — 200 с.
3. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. / Подласый И. П. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. — Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. — 576 с.
4. Програми для загальноосвітньої школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (підготовчий - 1 класи). — К.: Видавництво „Початкова школа“. — 2005. — 224с.
5. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / Тарасун В.В. — К.:Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2004. — 348 с.